

Jože Hudales⁶

Ekomuzej in druge oblike sodobnih lokalnih muzejev

Mnogi avtorji vidijo prihodnost muzejev predvsem v razvoju **ekomuzejev**, ki svoj razvoj začenjajo v Franciji od konca šestdesetih let 20. stoletja. Pri njihovem nastanku so bila vzpodbuda na eni strani razmišljanja o novih izzivih muzejev na prostem; prvič so termin ekomuzej uporabili leta 1971, in sicer kot »ekološki muzej na prostem«. Ideja se je ves ta čas razvijala in dopolnjevala ter je še danes živa in uspešna (Lah 2002: 207), kljub dejstvu, da so nekateri ekomuzeji po začetnih uspehih tudi usihali ali celo povsem ugasnili.

Razvoj ideje ekomuzejev kažejo tudi nekatere definicije: od prve Rivierove definicije ekomuzeja leta 1973: »Korak dlje od teh razvojev (muzeja na prostem) je ekomuzej, sestavljen v bistvu iz dveh, med sabo povezanih muzejev – muzeja prostora, ki je muzej na prostem, in muzeja časa, ki je prvemu dodan in ga dopolnjuje« (cit. Lah 2002: 207).

Do leta 1985 se je nato definicija ekomuzeja razvila do pravega »manifesta« ekomuzejev, ki je leta 1985 ponudil koncept ekomuzejev kot:

- **instrumenta**, ki ga oblasti in lokalno prebivalstvo zasnujejo skupaj: oblasti s strokovnjaki in znanstveniki ter viri, ki jih zagotavljajo, ljudje pa s hotenji, znanjem in individualnimi pristopi,
- kot **ogledala**, ki ga postavljajo ljudje sebi, da bi v njem prepoznali lastno podobo in podobo (in razlago) ravnanj nepretrganih generacij svojih prednikov ter kot ogledalo, ki ga pokažejo svojim obiskovalcem,
- kot **izraz človeka in narave**, prikaz človeka v njegovem naravnem prostoru, kakor sta si ga prilagodila tako tradicionalna, kot industrijska družba,
- kot **izraz časa**, ki sega tako daleč nazaj, kolikor je mogoče, v čase pred pojavom človeka v prazgodovinska in zgodovinska obdobja, v čas, ki ga ljudje živijo zdaj. Pomembo pa je, da ekomuzeji ponujajo tudi pogled v

---

⁶ doc. dr., Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

prihodost, ne le kot usmerjevalec razvoja, ampak predvsem kot mesto zbiranja relevantnih informacij o njej in mesto kritičnega razmisleka in dialoga o prihodnosti,

- kot razlaga značilnosti in raznolikosti prostorov, kjer se je mogoče potepati, postajati, se razgledovati ...,
- **kot laboratorij** raziskav človekove preteklosti in sedanosti,
- **kot šola**, ki z izobraževanjem za raziskovanje in varovanje in ohranjanje dediščine povezuje ljudi ter jih spodbuja k boljšemu razumevanju vprašanj lastne prihodnosti,
- **kot konservatorsko središče**, ki pomaga pri ohranjanju, vrednotenju in razvijanju naravne in kulturne dediščine,

Laboratorij, šola in konservatorsko središče temeljijo na skupnih načelih pojmovanja kulture v najširšem pomenu in prizadevanjih, da pojasnjujejo njen pomen vsem, ne glede na to, iz katerega sloja prebivalstva izhaja. Različnost opravljanja teh treh nalog (laboratorija – raziskovalnega inštituta, šole in konservatorskega središča) pa je brezmejna in oprta na lokalne razmere, predvsem pa vedno odprta za nenehno sprejemanje pobud in nenehno dajanje... (Duclos 1995: 307; cit Lah 2002: 208).

Med najpomembnejše funkcije ekomuzeja sodi še nenehen razvoj in razraščanje v njegovem lokalnem/regionalnem okolju. Ekomuzeji širijo svojo dejavnost tudi s svojimi depandansami – zanje pogosto uporabljajo izraz »antenna«, različnih minimuzejev, s katerimi lahko tipajo-zaznavajo potrebe in probleme svojega okolja in nanje odgovarjajo.

Za ekomuzeje je značilen tudi koncept totalne (integralne) skrbi za dediščino, ki obsega poleg zbiranja, varovanja, hranjenja in prezentacije muzejskih predmetov še precej več, saj ekomuzej ni le stavba ali institucija, ampak postaja način življenja, raziskovanja in ravnanja. Človek v ekomuzeju živi z in za dediščino, ljudje integrirajo svoje življenje z vrednotami iz preteklega in podedovanega ter v prostorih, ki so avtentični in podedovani. Muzej v tem smislu je prepletanje preteklega in sedanjega. Muzej začne v takih muzejih služiti človeku, kot je prej služil predmetu. V tem kontekstu je ekomuzej muzeološko konservirana spona – vez med človekom in prostorom skozi človekovo delovanje v prostoru. Ta vez ni samo realnost sama, ampak je zavestno interpretirana in ohranjena, pogosto s človeško roko izdvojena in na novo ustvarjena muzealna stvarnost, ki se lahko menja in transponira do tiste meje, do katere ne izneveri temeljnega muzeološkega sporočila. V tem je

perspektiva novih muzeoloških tendenc. Maroević prav tako poudarja, da imamo v primeru ekomuzejev obrnjeno logiko nastajanja – ekomuzeji predmetov ne zbirajo, temveč lokalna skupnost z njimi živi, tako da se predmeti ohranjajo in živijo (Maroević 1993: 173).

Eden izmed avtorjev »ekomuzejev« pravi: »V ekomuzeju pustiš dediščino tam, kjer je oziroma je ne preneseš iz njenega okolja v muzej, zato pa spodbujaš ljudi, da gredo tja in si jo ogledajo v okolju, kjer je nastajala. To je na eni strani prispevek in podpora lokalni ekonomiji vseh vrst (obrtni, industrije, kmetijske dejavnosti), ki naj bi jo ekomuzej spodbudil, da bi lokalna skupnost prevzela skrb in ohranila svojo kulturno dediščino z vsemi njenimi živimi dejavniki in ohranila tudi svoje historične krajinske značilnosti. Dediščino v njenem živem in izvornem pomenu – kot tisto, kar smo nasledili od svojih dedov – dediščina v izvornem pomenu besede torej ...« V ekomuzeju celotna lokalna skupnost postane ponosna na to svojo dediščino in vse dejavnosti podredi oziroma obravnava s to svojo dejavnostjo, ki postane rdeča nit – motor celotnega razvoja. To je tudi razlog, zakaj so vprašanja regionalnih in lokalnih identitet za tovrstne muzeje tako pomembna.

S tem se srečamo s konceptom muzeja kot neposrednega instrumenta, ki služi družbi in njenemu socialnemu razvoju (institution in the service of society and its development). Vsaj deloma se v tem dejstvu skriva tudi slabost ekomuzejev – njihova krhkost in nestabilnost – zaradi te svoje »službe« lahko pogosto postanejo plen ideologije in/ali politike ter njenih manipulacij. Deloma je krhkost tudi izraz dejstva, da so ekomuzeji pogosto nastajali na območjih, ki jih je zajela gospodarska recesija in kjer so pogosto prav gospodarske dejavnosti, ki so bile v zatonu, predstavljale tisti del kulturne dediščine, ki ga najbolj velja ohraniti. Zato je za ekomuzeje značilna tudi velika pozornost – usmerjenost na gospodarske zahteve in probleme okolja ter hkrati zagotavljanje določenega minimuma finančne avtonomnosti – v tem kontekstu se celo razvije filozofija ekonomuzejev, ki so se sposobni v veliki meri samofinancirati.

Tudi sicer je za delo ekomuzejev značilna strokovna avtonomnost, ki jo ekomuzeju zagotavlja predvsem dejstvo, da je podlaga vsemu delu znanstveno delo – ekomuzeji potrebujejo znanstveno osnovo in podlago za prav vsako svojo dejavnost, saj se le na ta način lahko izogonejo političnim in ideološkim manipulacijam, ki so jim lahko hitro podvrženi zaradi tesne naslonitve na svoje lokalno družbeno okolje.

Posebna pozornost velja v večini EM naslednjim trem področjem:

- ekomuzeji reflektirajo in vzpodbujajo željo lokalnega prebivalstva po raziskovanju lastnega izvora in lastne zgodovine,
- ekomuzeji odločilno prispevajo k skupnemu razmišljanju o lokalnem razvoju,
- ekomuzeji so idealno »znanstveno« prizorišče, kjer je uporaba načela interdisciplinarnosti in integracije dela različnih znanstvenih discipline nujna (Lah 2002: 212-13).

Struktura oziroma organiziranost ekomuzejev je zelo različna in ne obstaja nekakšna tipična upravna struktura, vendar se v tej različnosti vendarle v splošnem zagotavlja interes in zahteve treh stebrov ekomuzejev:

Upravni odbor

kjer so zastopani predstavniki muzeja in pooblastiteljev – lokalna oblast

Odbor uporabnikov

kjer so zastopana različna lokalna združenja – sodelavci in partnerji in

Znanstveni odbor

v katerem visoko (najvišje) usposobljeni muzejski in znanstveni kadri ekomuzeju zagotavljajo znanstveno utemeljenost in kredibilnost muzejske vsebine in sodelujejo v kreiranju vseh aktivnosti ekomuzeja

Koncept takega muzeja ali vsaj nekateri najsodobnejši elementi ekomuzeja bi bili verjetno za muzej hmeljarstva v Žalcu pomembni in uporabljivi. Ob tem je treba povedati, da pri nas nimamo muzeja, ki bi se temu konceptu zelo približal. Celotno vrsto primerov takih muzejev najdemo v južni Franciji (Fujs 2002), v Skandinaviji in Kanadi (Grafenauer 2001), prav tako pa si je vrsto zanimivih ekomuzejev mogoče ogledati na internetu. Hmeljarskih muzejev med njimi še nismo zasledili, naštejmo pa le najzanimivejše: **Kalyna Country's Ecomuseum** v Kanadi in **EcoMuseum Ithaca**, v ZDA, država New York, ki oba sodita med ekomuzeje, ki jih je ustanovil Center for Environmental Sustainability, – okoljski trajnostni razvoj, ki definira svoje

poslanstvo kot prizadevanje doseči in vzdrževati tak ekosistem področja, ki bo služil sedanosti, ne da bi bilo treba že zdaj sklepati kompromise za prihodnje generacije. Center skuša ustanoviti čimveč ekomuzejev s podobnimi zamislimi za povezavo dediščine in ekosistemov, za katere poskušajo najti močne lokalne in državne fonde in podporo ter skupaj razvijajo »zelo prodorne in strokovne poslovne načrte«. Vsi pa skušajo delovati na področjih izobraževanja otrok – otroško založništvo, organizirajo vrsto razvojnih programov, s katerimi rekrutirajo in izobražujejo prebivalce iz lokalnih skupnosti, da začenejajo s poslovnimi projekti, ki spodbujajo trajnostni razvoj in lokalne tradicije. Posebno zanimiv in obetajoč primer takega razvoja vedno najdejo v ponovni uporabi tradicionalne proizvodnje hrane.

Écomusée d'Alsace v Franciji je leta 1971 ustanovilo lokalno društvo za zaščito lokalne stavbne dediščine, ki so jo želili ohraniti *in situ*, ker to ni bilo mogoče v vseh primerih, pa so nekatere pomembne stavbe začeli postavljati na mestu nekdanje industrijskega kompleksa, namenjena rudarstvu. Ekomuzej je dobil zemljišče brezplačno od zelo razumevajoče lokalne oblasti, ki je prav tako poskrbela za visok začetni fond denarja. Danes je EM velika organizacija, v kateri deluje celo več kot 200 ljudi – večina je lokalnega prebivalstva – domačinov in kar **150 med njimi je prostovoljcev**. V okviru Ekomuzeja je 70 stavb na ozemlju, velikem 25 hektarov, vsak predstavlja določeno časovno obdobje in notranjost ponazarja način življenja ljudi, ki so živeli v njih – različnih socialnih slojev in različnih poklicnih skupin. V stavbah so tudi naseljene domače živali in pridelovanje različnih sočasnih kulturnih rastlin nakazuje povezave med naravnimi viri in ljudmi v preteklosti in danes. Tudi nekatere lokalne obrti so zastopane v posameznih ustreznih stavbah in v njih delajo domači obrtniki, domače znanje in veščine ohranjajo tudi z zbiranjem lokalnih zbirk oralne zgodovine, videoprojektov – video dokumentacijo obrtnih postopkov itd ... Projekt EM, ki ima 400.000 obiskovalcev na leto, ima velik vpliv na lokalno ekonomijo, čeprav vstopnine pokrijejo samo tretjino letnega proračuna, ostalo pa pokriva regionalna vlada, ministrstvo za lokalni turizem, donatorjem, sponzorji in evropski skladi. Lokalne oblasti pa posebej podpirajo ekomuzej, ne zaradi ekonomskih koristi, ampak zaradi pomembne socialne vloge EM, ki predstavljajo:

- enega najmočnejših povezovalnih členov, ki v skupnosti povezuje mlajše in starejše generacije
- zaradi tega, ker EM predstavlja – generira bogato in široko paleto izobraževalnih možnosti za različne generacije in tudi za šole v regiji.